

Сприйняття міжнародних спеціалізацій як більш успішних та прибуткових: експериментальні дослідження зарплатних (кар'єрних) стереотипів

О. С. Шатілова

Кафедра психології, Київський національний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: shatilova.lks@gmail.com

Paper received 05.01.21; Accepted for publication 19.01.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-245IX96-16>

Анотація. У статті розглянуто проблему сприйняття міжнародних спеціалізацій як більш успішних, престижних та прибуткових. Описано чотири експериментальні дослідження зарплатних (кар'єрних) стереотипів. Виявлено, що (1) студенти спеціалізації “Оптова та роздрібна торгівля” сприймають спеціалізацію “Міжнародна торгівля” як більш прибуткову, (2) студенти спеціалізації “Міжнародна торгівля” сприймають спеціалізацію “Оптова та роздрібна торгівля” як менш прибуткову, (3) непрацюючі студенти торговельного профілю сприймають спеціалізацію “Міжнародна торгівля” як більш прибуткову на протизага працюючим студентам торговельного профілю, які не мають таких стереотипів, (4) викладачі неторговельних кафедр не сприймають спеціалізацію “Міжнародна торгівля” як більш прибуткову.

Ключові слова: зарплата, стереотип, зарплатні стереотипи, сприйняття, торгівля, кар'єра.

Вступ. Прийняття кар'єрного рішення відносно майбутньої спеціалізації — важливий етап у житті абітурієнта. Відомо, що частина студентів і після вступу змінює спеціалізацію. Які чинники детермінують такі кар'єрні рішення? За О. Бурдейною [2], це майбутня зарплата, престижність, цікавість спеціальності тощо. Ці фактори вивчають також В. Радкевич, Т. Кордубан, Т. Маклакова [3-4; 6]. Важливим чинником кар'єрного поступу являються стереотипи. Стереотипізація у абітурієнтів і студентів відіграє свою роль у вступній кампанії та розбудові майбутньої кар'єри (зокрема, О. Самкова, О. Блинова вивчають стереотипи вчителів та психологів [8; 1]). Продовжуючи розвідки у цій площині, ми провели декілька експериментальних досліджень, які висвітлюють проблему сприйняття міжнародних спеціалізацій як більш престижних, успішних та прибуткових. Наш об'єкт дослідження — “стереотип міжнародності”. Ми вивчали його, взявши неміжнародну спеціалізацію “Оптова та роздрібна торгівля” та дотичну спеціалізацію “Міжнародна торгівля”. Цій проблемі, на сьогодні (2021 р.), як нам відомо, не присвячено жодної публікації, хоча вона є актуальною у світлі акредитації нових освітніх програм.

Мета статті — описати результати експериментальних досліджень проблеми сприйняття міжнародних спеціалізацій як більш успішних та прибуткових.

Експеримент перший

Зарплатні (кар'єрні) стереотипи студентів спеціалізації “Міжнародна торгівля”

Гіпотеза № 1. Враховуючи стереотипне сприйняття міжнародних освітніх програм як більш прибуткових, для студентів спеціалізації “Міжнародна торгівля” ми сформуваємо припущення, що їх стартова зарплата в уявній ситуації отримання роботи за спеціалізацією “Оптова та роздрібна торгівля” виявиться статистично нижчою за “Міжнародну торгівлю”.

Вибірка. До експерименту долучались студенти, які навчались на спеціалізації “Міжнародна торгівля”. Усі вони здобували ступінь бакалавра та вчилися на денній формі. В експерименті взяла участь 31 особа віком від 18 до 21 року ($M=19.10$, $SD=0.831$). Серед

студентів 45.2% становили чоловіки, працюючих було 54.8%, за спеціалізацією “Міжнародна торгівля” працювали 9.7%. На першому курсі навчались 9.7% студентів, на другому 16.1%, на третьому 58.1%, на четвертому 16.1%. Середній бал навчання (як його оцінили самі студенти) становив “А” (90-100 балів) у 16.1%, “В” (82-89 балів) у 9.7%, “С” (75-81 бал) у 35.5%, “D” (69-74 бали) у 22.6%, “E” (60-68 балів) у 16.1%.

Експериментальний дизайн будувався за внутрішньогруповим планом. Кожен студент отримав дві експериментальні проблемні ситуації. Наведемо формулювання так, як це подавалось студентам:

Проблемна ситуація № 1

Будь ласка, уявіть, що сьогодні Ви завершуєте навчання в університеті, отримуєте диплом бакалавра і Вам пропонується робота за спеціалізацією **“Міжнародна торгівля”**. На яку стартову зарплату Ви розраховували б? *Мається на увазі місячна зарплата, яку Ви реально отримаєте на руки, незалежно від того, як зарплата виплачується — офіційно та/чи в конвертах.

Проблемна ситуація № 2

Будь ласка, уявіть, що Ви навчатесь не на Вашій спеціалізації, а на “Оптовій та роздрібній торгівлі”. Уявіть, що **сьогодні** Ви завершуєте навчання в університеті, отримуєте диплом бакалавра і Вам пропонується робота за спеціалізацією “Оптова та роздрібна торгівля”. На яку стартову зарплату Ви розраховували б? *Мається на увазі місячна зарплата, яку Ви реально отримаєте на руки, незалежно від того, як зарплата виплачується — офіційно та/чи в конвертах.

Як бачимо, назва спеціалізацій одноразово виділялась темно-бордовим кольором, використовувалась напівжирний шрифт та підкреслення. Для уникнення ефекту послідовності ситуації рандомізувались. Для уникнення ефекту інфляції час фокусувався у теперішньому. Для відповіді передбачався окремий рядок, де студенти вказували стартову зарплату (формулювання “Вкажіть суму у гривнях одним числом без пробілів”). Після відповідей на проблемні ситуації студенти зазначали стать, вік, курс, зайнятість і середній бал. Формулювання питань: “Ваша стать” (чоло-

вік/жінка), “Скільки Вам повних років?” (студенти вводили число у комірку), “Курс навчання” (1,2,3,4), “Окрім навчання Ви працюєте десь зараз?” (так/ні), “Ви зараз працюєте за спеціальністю “Міжнародна торгівля?” (так/ні), “Ваш середній бал навчання” (А (90-100 б.), В (82-89 б.), С (75-81 б.), D (69-74 б.), Е (60-68 б.)). Питання подавались у стовпчик і були адаптовані по ширині екрану для усіх пристроїв. Варіанти відповідей у питанні про стать студентів рандомізувались.

Збір даних. Експеримент проводився у період з 21 до 27 листопада 2019 року на онлайн-платформі SurveyMonkey (San Mateo, California, USA, www.surveymonkey.com [14]). Студентів Київського національного торговельно-економічного університету (КНТЕУ) запрошували взяти участь у дослідженні під назвою “Уявна ситуація”, яке було спрямоване на вивчення кар’єри в торгівлі. Дослідження подавалось без зазначення того, що вивчаються кар’єри (зарплатні) стереотипи в торгівлі. Експериментатор надсилав посилання на дослідження старостам у Вайбері або Телеграмі, які далі пересилали його у свої академічні групи через відповідні месенджери. Веб-посилання надсилалось двічі (21.11.2019 р. та 27.11.2019 р.). Участь була анонімною, безоплатною, добровільною, IP-адреси не фіксувались, повторні відповіді з одного пристрою блокувались. Середня тривалість збору даних на одну особу складала 1 хв 34 с. Коефіцієнт завершення 100%.

Аналіз даних проводився у програмі R 4.0.3. та SPSS 26.0., зокрема робастий t-тест Юена для залежних вибірок та розмір ефекту розраховувались в R-пакеті “WRS2” 1.1-0. Пов’язані ящики з вусами будувались в R-пакетах “dplyr” 1.0.2., “ggplot2” 3.3.2., “ggpubr” 0.4.0.

За тестом нормальності Шапіро-Вілка виявлено ненормальне розподілення даних: $W(31)=0.744$, $p<0.001$. Візуальний аналіз Q-Q-графіків та боксплотів показав наявність викидів, робота з якими не проводилась. Враховуючи ненормальне розподілення, невеликий обсяг вибірки та викиди, замість t-тесту Ст’юдента для залежних вибірок розраховувався робастий t-тест Юена для залежних вибірок. Робастість тесту Юена досягала шляхом видалення 20% найбільших та 20% найменших гривневих сум [13]. Так, з урізанням гривневих сум середня стартова зарплата (M_1) за спеціалізацією “Міжнародна торгівля” складала 15526.32 грн., стандартна помилка середнього 1215.66 грн. Для неміжнародної спеціалізації “Оптова та роздрібна торгівля” стартова зарплата складала 12894.74 грн., стандартна помилка середнього 1279.07 грн.

За t-тестом Юена для залежних вибірок із урізанням середніх значень на 20% визначено статистично значущий спад стартової зарплати в уявній ситуації отримання роботи з дипломом неміжнародника ($M_1=12894.74$ грн.) у порівнянні з дипломом міжнародника ($M_2=15526.32$ грн.), різниця складає -2631.58 грн. (95% ДІ від -4192.72 до -1070.44), $t_{rob}(18)=-3.542$, $p=0.002$, $d=0.29$.

Гіпотеза № 1 була підтверджена. Інакше кажучи, студенти, які навчаються на “Міжнародній торгівлі” вважають свою міжнародну спеціалізацію більш ви-

сокооплачуваною, ніж “Оптову та роздрібну торгівлю”. Отже, вони мають стереотип, пов’язаний зі сприйняттям міжнародної спеціалізації як більш успішної та прибуткової.

Експеримент другий

Зарплатні (кар’єри) стереотипи студентів спеціалізації “Оптова та роздрібна торгівля”

Гіпотеза № 2. Враховуючи стереотипне сприйняття міжнародних освітніх програм як більш прибуткових, для студентів спеціалізації “Оптова та роздрібна торгівля” ми сформуваємо припущення, що їх стартова зарплата в уявній ситуації отримання роботи за спеціалізацією “Міжнародна торгівля” виявиться статистично вищою за “Оптову та роздрібну торгівлю”.

Вибірка. У цьому експериментальному дослідженні випробуваними стали студенти-бакалаври, які навчались на денній формі на неміжнародній спеціалізації “Оптова та роздрібна торгівля” у Київському національному торговельно-економічному університеті. Всього в експерименті взяло участь 54 особи віком від 17 до 23 років ($M=18.28$, $SD=1.213$). Серед студентів 50.0% становили чоловіки, працюючих було 40.7%, а під час проведення експерименту 33.3% працювали за спеціалізацією “Оптова та роздрібна торгівля”. На першому курсі навчались 35.2% студентів, на другому 25.9%, на третьому 20.4%, на четвертому 11.1%. Середній бал навчання (як його оцінили самі студенти) становив “А” (90-100 балів) у 14.8%, “В” (82-89 балів) у 22.2%, “С” (75-81 бал) у 25.9%, “D” (69-74 бали) у 20.4%, “Е” (60-68 балів) у 9.3%. Чотири особи (7.4%) не вказали свою стать, вік, курс, зайнятість, середній бал навчання та дали відповідь лише на одну з двох експериментальних проблемних ситуацій.

Експериментальний дизайн був тотожним першому дослідженню, але з формулюванням для студентів неміжнародної спеціалізації “Оптова та роздрібна торгівля”. Студенти отримали дві уявні проблемні ситуації, які також рандомізувались між собою (див. експеримент № 1).

Збір даних. Експеримент проводився у період з 21 до 30 листопада 2019 року. Веб-посилання надсилалось двічі (21.11.2019 р. та 27.11.2019 р.). Інші процедури збору даних були аналогічними. Середня тривалість збору даних на одну особу складала 1 хв 50 с. Коефіцієнт завершення 92.6%.

Аналіз даних аналогічний попередньому дослідженню. Чотири особи, які дали відповідь лише на одну з двох проблемних ситуацій виключались з аналізу. Дані не імпутувались. За тестом нормальності Шапіро-Вілка виявлено ненормальне розподілення даних: $W(50)=0.910$, $p=0.001$. Візуальний аналіз боксплотів та Q-Q-графіків показав наявність викидів, робота з якими не проводилась. Враховуючи викиди та ненормальне розподілення, розраховувався робастий t-тест Юена для залежних вибірок. З урізанням гривневих сум на 20% середня стартова зарплата за неміжнародною спеціалізацією складала 17766.67 грн., стандартна помилка середнього 1056.04 грн. Для міжнародної спеціалізації стартова зарплата складала 20216.67 грн., стандартна помилка середнього 1633.06 грн.

За t-тестом Юена для залежних вибірок із урізан-

ням середніх значень на 20% визначено статистично значущий приріст стартової зарплати в уявній ситуації отримання роботи з дипломом міжнародника ($M_1=20216.67$ грн.) у порівнянні з дипломом неміжнародника ($M_2=17766.67$ грн.), різниця складає 2450 грн. (95% ДІ від 475.82 до 4424.18), $t_{rob}(29)=2.538$, $p=0.017$, $d=0.19$.

Гіпотеза № 2 також підтверджується. Інакше кажучи, студенти, які навчаються на “Оптовій та роздрібній торгівлі” вважають спеціалізацію “Міжнародна торгівля” більш високооплачуваною. Тобто вони також мають стереотип, пов’язаний зі сприйняттям

міжнародної спеціалізації як більш прибуткової, престижної, успішної.

Зобразимо результати перших двох експериментів на пов’язаних діаграмах з вусами. На вісі абсцис відкладені уявні ситуації “Оптова та роздрібна торгівля” та “Міжнародна торгівля”. На вісі ординат представлено урізані на 20% гривневі суми стартових зарплат. Порівнювані середні значення позначені плюсом. Позначення медіан стандартне (горизонтальна риска всередині боксплоту). Зліва подано експеримент № 1, справа, відповідно, експеримент № 2.

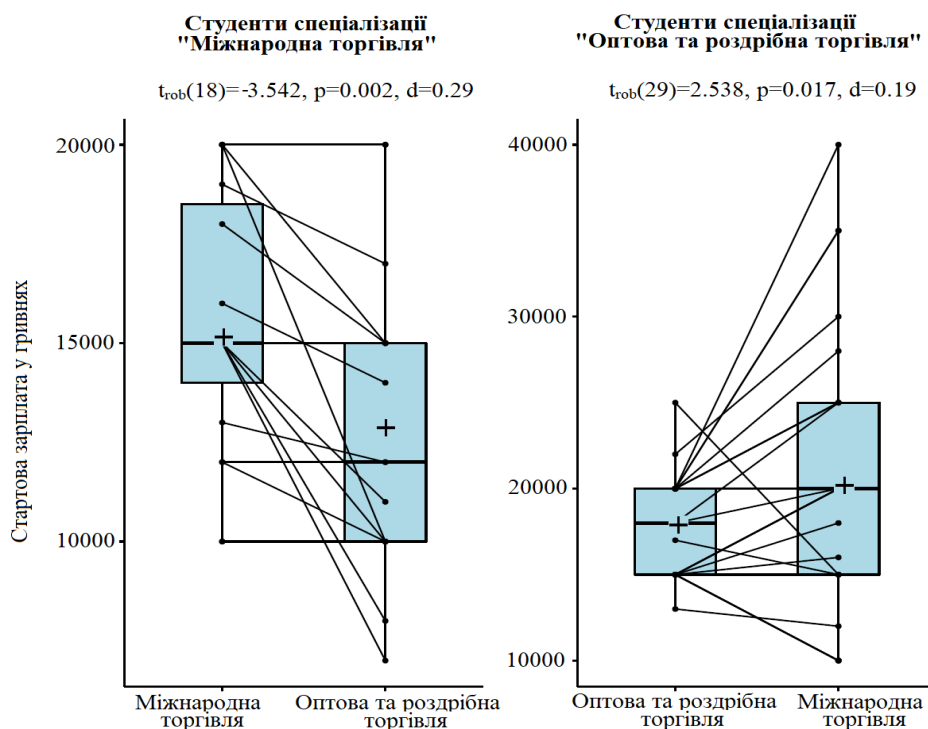

Рис. 1. Зарплатні (кар’єрні) стереотипи студентів спеціалізацій “Міжнародна торгівля” і “Оптова та роздрібна торгівля”

Експеримент третій

Зарплатні (кар’єрні) стереотипи студентів інших торговельних спеціалізацій

Гіпотеза № 3. Непрацюючі студенти-торговельники продемонструють стереотип сприйняття міжнародної спеціалізації як більш прибуткової на противагу працюючим студентам-торговельникам, які надають більшу цінність досвіду роботи, а не диплому (за матеріалами робіт: 5; 7; 9-10).

Вибірка. До фінальної вибірки увійшло 337 осіб. Вік студентів варіювався у межах 17-22 років ($M=18.53$, $SD=1.096$). Серед випробуваних 34.1% становили чоловіки. Працюючі студенти склали 52.2%. У дослідженні взяли участь студенти-бакалаври спеціалізацій “Товарознавство та організація зовнішньої торгівлі” ($N=29$), “Товарознавство та комерційна логістика” ($N=67$), “Логістична діяльність” ($N=24$), “Категорійний менеджмент в ритейлі” ($N=2$), “Торговельний менеджмент” ($N=24$), “Митна справа” ($N=47$), “Економіка торгівлі” ($N=3$), “Маркетинг” ($N=109$), “Міжнародний маркетинг” ($N=23$), “Управління безпекою та якістю товарів” ($N=9$). Усі вони навчались на денній формі. На першому курсі навчались

27.0% студентів, на другому 30.6%, на третьому 25.8%, на четвертому 16.6%. Середній бал навчання (як його оцінили самі студенти) становив “А” (90-100 балів) у 11.6%, “В” (82-89 балів) у 22.8%, “С” (75-81 бал) у 28.5%, “D” (69-74 бали) у 26.4%, “E” (60-68 балів) у 10.7%.

Експериментальний дизайн будувався за міжгруповим планом. Він був трьохфакторним, $2 \times 2 \times 2$. Перший фактор — стать, другий фактор — проблемна ситуація з міжнародною/неміжнародною спеціалізацією (стереотип), третій фактор — зайнятість студентів-торговельників. Залежною змінною виступала стартова зарплата уявного студента/студентки. Кожен студент отримав одну з двох проблемних ситуацій у такому формулюванні:

Проблемна ситуація № 1

Будь ласка, уявіть собі студента/студентку, що навчається на спеціалізації “Оптова та роздрібна торгівля”. Уявіть, що сьогодні він/вона завершує навчання в університеті, отримує диплом бакалавра і йому/їй пропонується робота за спеціалізацією “Оптова та роздрібна торгівля”. На Вашу думку, на яку стартову зарплату студент/студентка розрахову-

вав/розраховувала б? *Мається на увазі місячна зарплата, яку він/вона реально отримує на руки, незалежно від того, як зарплата виплачується — офіційно та/чи в конвертах.

Проблемна ситуація № 2

Будь ласка, уявіть собі студента/студентку, що навчається на спеціалізації “Міжнародна торгівля”. Уявіть, що сьогодні він/вона завершує навчання в університеті, отримує диплом бакалавра і йому/їй пропонується робота за спеціалізацією “Міжнародна торгівля”. На Вашу думку, на яку стартову зарплату студент/студентка розраховував/розраховувала б? *Мається на увазі місячна зарплата, яку він/вона реально отримує на руки, незалежно від того, як зарплата виплачується — офіційно та/чи в конвертах.

Збір даних. Експеримент проводився у період з 21 листопада до 01 грудня 2019 року на онлайн-платформі SurveyMonkey. Студентів-торговельників (окрім студентів спеціалізацій “Оптова та роздрібна торгівля” та “Міжнародна торгівля”) Київського національного торговельно-економічного університету запрошували взяти участь у дослідженні під назвою “Уявна ситуація”, яке було спрямоване на вивчення кар’єри в торгівлі. Дослідження подавалось без зазначення того, що вивчаються кар’єри (зарплатні) стереотипи в торгівлі. Експериментатор надсилав посилання на дослідження старостам у Вайбері або Телеграмі, які далі пересилали його у свої академічні групи через відповідні месенджери. Участь була анонімною, безоплатною, добровільною, IP-адреси не фіксувались, повторні відповіді з одного пристрою блокувались. Середня тривалість збору даних на одну особу складала 1 хв 22 с. Коефіцієнт завершення 100%.

Аналіз даних. З оригінальної вибірки (356 осіб) було видалено 13 осіб, які вказали непов’язану з торгівлею спеціалізацію, а також 1 особу літнього віку та 5 помилок даних/викидів (це суми 1 грн., 100 грн., 200 грн., 130 тис. грн., 1 млн. грн.). Інша робота з викидами не проводилась. Фінальна вибірка (337 осіб) нами описана декількома абзацами вище.

Статистичний аналіз проводився в R 4.0.3. та SPSS 26.0., зокрема робастий трьохфакторний дисперсійний аналіз виконувався в R-пакеті “WRS2” 1.1-0. Графік міжфакторної взаємодії будувався в R-пакеті “stats” 4.0.3., діаграми з вусами — на онлайн-ресурсі VoxPlotR [11].

За тестом нормальності Шапіро-Вілка виявлено ненормальне розподілення у всіх групах ($p < 0.05$), окрім групи працюючих жінок, які отримали проблемну ситуацію “Міжнародна торгівля”: $W(64)=0.965$, $p=0.067$. Візуальний аналіз боксплотів та Q-Q-графіків нестандартизованих залишків показав наявність викидів, робота з якими не проводилась. Дисперсії були гомогенними у всіх групах: $F(7,329)=1.533$, $p=0.155$, що оцінювалось за тестом Лівіна. Враховуючи викиди та ненормальне розподілення, проводився робастий трьохфакторний дисперсійний аналіз на основі урізаних середніх. Урізання становило 20%. Аналізувалась повна факторна модель. В таблиці 1 наводиться описова статистика факторного експерименту, а саме: урізані середні (M_i), стандартні помилки урізаних середніх (SE_i), загальні обсяги вибірок (N_{total}).

Таблиця 1. Описова статистика експерименту зі студентами-торговельниками

Зайнятість	Стать	Уявна ситуація	M_i (грн.)	SE_i (грн.)	N_{total}
непрацюючі студенти	жінки	міжнародна торгівля	12593.75	605.52	52
		оптова-роздрібна торгівля	11257.14	648.31	57
		всього	11910.45	466.01	109
	чоловіки	міжнародна торгівля	14431.82	1076.01	34
		оптова-роздрібна торгівля	10833.33	759.90	18
		всього	12890.62	642.76	52
	всього	міжнародна торгівля	13144.23	503.93	86
		оптова-роздрібна торгівля	11133.33	541.16	75
		всього	12211.34	375.48	161
працюючі студенти	жінки	міжнародна торгівля	11725.00	594.34	64
		оптова-роздрібна торгівля	11161.29	686.89	49
		всього	11478.26	448.32	113
	чоловіки	міжнародна торгівля	13338.10	1309.96	33
		оптова-роздрібна торгівля	14222.22	652.79	30
		всього	13758.97	628.69	63
	всього	міжнародна торгівля	12127.12	533.93	97
		оптова-роздрібна торгівля	12408.16	500.84	79
		всього	12259.43	331.63	176
всього	жінки	міжнародна торгівля	12142.86	402.79	116
		оптова-роздрібна торгівля	11203.12	469.33	106
		всього	11694.03	322.76	222
	чоловіки	міжнародна торгівля	13917.07	785.74	67
		оптова-роздрібна торгівля	12966.67	541.24	48
		всього	13355.07	457.82	115
	всього	міжнародна торгівля	12626.13	382.73	183
		оптова-роздрібна торгівля	11829.79	384.77	154
		всього	12241.38	237.22	337

У результаті проведення робастого трьохфакторного дисперсійного аналізу на основі урізаних на 20% середніх визначено незначимий ефект фактору “зайнятість” ($F_{rob}=0.354$, $p=0.554$), незначимий ефект взаємодії факторів “зайнятість*стать” ($F_{rob}=2.125$, $p=0.148$), незначимий ефект взаємодії факторів “стереотип*стать” ($F_{rob}=0.133$, $p=0.717$), незначимий ефект взаємодії факторів “зайнятість*стереотип*стать” ($F_{rob}=2.752$, $p=0.100$). Виявлено значимий ефект фактору “стереотип” ($F_{rob}=4.259$, $p=0.042$), значимий ефект фактору “стать” ($F_{rob}=7.413$, $p=0.008$), значимий ефект взаємодії факторів “стереотип*зайнятість” ($F_{rob}=5.523$, $p=0.021$). Оскільки ефект взаємодії факторів “стереотип*зайнятість” значимий, візуалізуємо його на Рис. 2.

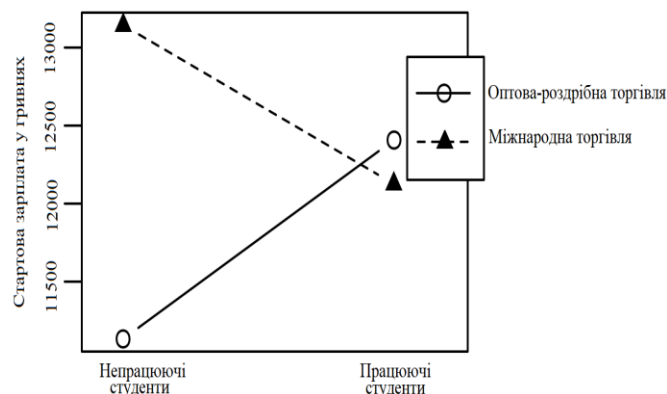

Рис. 2. Графік взаємодії факторів “стереотип*зайнятість” [експеримент зі студентами-торговельниками]

Був розрахований контраст для порівняння стартових зарплат працюючих і непрацюючих студентів-торговельників в уявних ситуаціях знаходження роботи за міжнародною спеціалізацією “Оптова та роздрібна торгівля” та міжнародною спеціалізацією “Міжнародна торгівля”. Показники є урізаними на 20% середніми, якщо не вказано інакше. Працюючі студенти-торговельники не побачили різниці між стартовими зарплатами в уявних ситуаціях знаходження роботи за міжнародною (M_t=12127.12 грн.) та міжнародною спеціалізацією (M_t=12408.16 грн.), різниця 281.04 грн. Натомість непрацюючі студенти-торговельники вбачають різницю в уявних ситуаціях знаходження роботи за міжнародною (M_t=13144.23 грн.) та міжнародною спеціалізацією (M_t=11133.33 грн.), різниця 2010.90 грн. Різниця різниці (контраст) становить 2291.94 грн. (95% ДІ від 258.35 до 4325.53), p=0.027.

Гіпотеза № 3 була підтверджена. Інакше кажучи, непрацюючі студенти-торговельники вважають спеціалізацію “Міжнародна торгівля” більш високооплачуваною. Тобто вони мають стереотип, пов'язаний зі сприйняттям міжнародної спеціалізації як більш прибуткової, престижної та успішної на противагу працюючим студентам-торговельникам, які не мають таких стереотипів, оскільки, як ми вважаємо, надають більшу цінність досвіду роботи, а не диплому.

Зобразимо результат на діаграмах з вусами. На вісі абсцис відкладені уявні ситуації “Оптова та роздрібна торгівля” та “Міжнародна торгівля” у працюючих та непрацюючих студентів-торговельників. На вісі ординат представлено урізані на 20% гривневі суми стартових зарплат. Порівнювані середні значення позначені плюсом. Позначення медіан стандартне (горизонтальна риска всередині боксплоту).

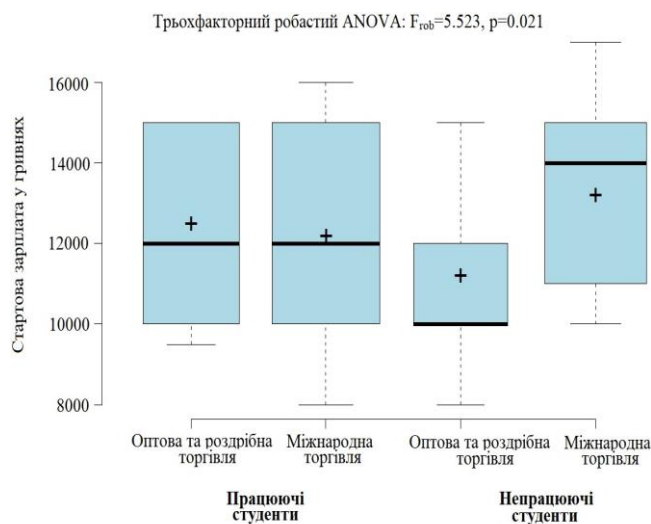

Рис. 3. Зарплатні (кар'єрні) стереотипи працюючих і непрацюючих студентів-торговельників

Експеримент четвертий Зарплатні (кар'єрні) стереотипи науково-педагогічних працівників

Гіпотеза № 4. Враховуючи стереотипне сприйняття міжнародних освітніх програм як більш прибуткових, для викладачів неторговельних кафедр Київського національного торговельно-економічного університету ми сформуливали припущення, що стартова зар-

плата в уявній ситуації отримання студентом/студенткою роботи за спеціалізацією “Міжнародна торгівля” виявиться статистично вищою за “Оптова та роздрібна торгівля”.

Вибірка. До фінальної вибірки увійшло 89 осіб віком від 23 до 71 року (M=40.94, SD=11.005), серед яких було 21.3% чоловіків. Усі особи — викладачі неторговельних кафедр Київського національного торговельно-економічного університету. Серед випробуваних були викладачі кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права (N=3), міжнародного приватного, комерційного та цивільного права (N=8), зовнішньоекономічної діяльності підприємства (N=4), загальноправових дисциплін (N=2), сучасних європейських мов (N=5), іноземної філології та перекладу (N=14), журналістики та реклами (N=4), економічної теорії та конкурентної політики (N=3), економіки та фінансів підприємства (N=1), технології і організації ресторанного господарства (N=2), публічного управління та адміністрування (N=3), менеджменту (N=5), готельно-ресторанного бізнесу (N=1), фізичної культури (N=3), інженерно-технічних дисциплін (N=1), обліку та оподаткування (N=5), програмної інженерії та кібербезпеки (N=3), фінансового аналізу та аудиту (N=2), комп'ютерних наук (N=3), кібернетики та системного аналізу (N=3), банківської справи (N=3), фінансів (N=5), вищої та прикладної математики (N=2), статистики та економетрії (N=2). 1 особа з Факультету обліку та аудиту інформаційних систем КНТЕУ та 1 особа з Факультету ресторанно-готельного та туристичного бізнесу КНТЕУ не вказали приналежність до кафедр, проте були включені в аналіз, оскільки на цих факультетах не було суто торговельних кафедр.

Експериментальний дизайн був тотожний третьому експериментальному дослідженню. Уявні ситуації формувались аналогічно (див. експеримент № 3). Викладачі отримали одну з двох уявних проблемних ситуацій, які також рандомізувались. Питання щодо статі, віку, факультету та кафедри подавались після проблемних ситуацій. Варіанти відповідей у питаннях про стать і факультет рандомізувались.

Збір даних. Експеримент проводився у період з 04 листопада до 03 грудня 2019 року на онлайн-платформі SurveyMonkey. Для викладачів дослідження подавалось без зазначення того, що вивчаються їх кар'єрні стереотипи. Ми запрошували викладачів взяти участь в онлайн-дослідженні професійного шляху спеціалістів торгівлі і зазначали, що йдеться про уявну ситуацію зі студентом/студенткою. З електронної скриньки Центру педагогічних та психологічних досліджень Київського національного торговельно-економічного університету експериментатор особисто надсилав на пошти кафедр текст-запрошення та веб-посилання. Далі фахівці, котрі мали доступ до кафедральних електронних скриньок здійснювали розсилку викладачам своєї кафедри. Кафедра психології не долучалась до експерименту. Участь була анонімною, добровільною, безоплатною. IP-адреси не фіксувались, повторні відповіді з одного пристрою не блокувались. Середня тривалість збору даних на одну особу складала 1 хв 23 с. Коефіцієнт завершення 96%.

Аналіз даних. З оригінальної вибірки (116 осіб) бу-

ло виключено 24 особи, які належали до торговельних кафедр КНТЕУ. Ще 3 особи не вказали кафедру і також були виключені з аналізу, оскільки ми не могли підтвердити або спростувати їх приналежність до торговельних кафедр. Усього було виключено 27 осіб. Фінальна вибірка (89 осіб) описана вище.

Статистичний аналіз проводився в R 4.0.3. та SPSS 26.0., зокрема робастий t-тест Юена для незалежних вибірок розраховувався в R-пакеті “WRS2” 1.1-0.

За тестом нормальності Шапіро-Вілка виявлено ненормальне розподілення даних: $W(43)=0.897$, $p=0.001$, $W(46)=0.916$, $p=0.003$. Візуальний аналіз боксплотів та Q-Q-графіків показав наявність викидів у групі з експериментальною умовою “Оптова та роздрібна торгівля”. Робота з ними не проводилась. У групі з експериментальною умовою “Міжнародна торгівля” викидів не спостерігалось. Дисперсії були гомогенними: $F(1,87)=1.935$, $p=0,168$, що оцінювалось за тестом Лівіна. Пропорції груп не відрізнялись за статтю: $\chi^2(1)=0.180$, $p_{точна}=0.797$, що визначалось за тестом χ^2 Пірсона (розмір вибірок, за В. Кокран [12] був адекватним). Враховуючи викиди та ненормальне розподілення, розраховувався робастий t-тест Юена для незалежних вибірок на основі урізаних середніх. З урізанням гривневих сум на 20% середня стартова зарплата студента/студентки в уявній ситуації знаходження роботи за неміжнародною спеціалізацією склала 9259.26 грн., стандартна помилка середнього 476.74 грн. Для міжнародної спеціалізації стартова зарплата склала 10392.86 грн., стандартна помилка середнього 692.25 грн.

За t-тестом Юена для незалежних вибірок із урізанням середніх значень на 20% не виявлено статистично значущого приросту стартової зарплати в уявній ситуації отримання роботи з дипломом міжнародника ($M_t=10392.86$ грн.) у порівнянні з дипломом неміжнародника ($M_t=9259.26$ грн.), різниця -1133.60 грн. (95% ДІ від -2796.22 до 529.02), $t_{rob}(46.78)=1.372$, $p=0.177$.

Гіпотеза № 4 була спростована. Стереотип сприйняття міжнародних спеціальностей як більш успішних і прибуткових та, відповідно, неміжнародних як менш успішних та прибуткових у викладачів неторговельних кафедр Київського національного торговельно-економічного університету не спостерігається.

Висновки. 1) Студенти, які навчаються на спеціалізації “Міжнародна торгівля” вважають спеціалізацію “Оптова та роздрібна торгівля” менш прибутковою. Вони мають стереотип сприйняття міжнародної спеціалізації як більш високооплачуваної: виявлено статистично значущий спад стартової зарплати в уявній ситуації отримання роботи за спеціалізацією “Оптова та роздрібна торгівля” ($M_t=12894.74$ грн.) у порівнянні зі спеціалізацією “Міжнародна торгівля” ($M_t=15526.32$ грн.), різниця -2631.58 грн., 95% ДІ від -4192.72 до -1070.44, $t_{rob}(18)=-3.542$, $p=0.002$, $d=0.29$.

2) Студенти, які навчаються на спеціалізації “Оптова та роздрібна торгівля” вважають спеціалізацію “Міжнародна торгівля” більш прибутковою. Вони також мають стереотип, пов’язаний зі сприйняттям міжнародної спеціалізації як більш високооплачуваної: виявлено статистично значущий приріст старто-

вої зарплати в уявній ситуації отримання роботи за спеціалізацією “Міжнародна торгівля” ($M_t=20216.67$ грн.) у порівнянні зі спеціалізацією “Оптова та роздрібна торгівля” ($M_t=17766.67$ грн.), різниця 2450 грн., 95% ДІ від 475.82 до 4424.18, $t_{rob}(29)=2.538$, $p=0.017$, $d=0.19$.

3) Непрацюючі студенти-торговельники сприймають спеціалізацію “Міжнародна торгівля” як більш прибуткову на протигагу працюючим студентам-торговельникам, які не мають таких стереотипів. Так, працюючі студенти-торговельники не побачили різниці між стартовими зарплатами в уявних ситуаціях отримання роботи за міжнародною ($M_t=12127.12$ грн.) та неміжнародною спеціалізацією ($M_t=12408.16$ грн.), різниця 281.04 грн. Натомість непрацюючі студенти-торговельники вбачають різницю в уявних ситуаціях отримання роботи за міжнародною ($M_t=13144.23$ грн.) та неміжнародною спеціалізацією ($M_t=11133.33$ грн.), різниця 2010.90 грн. Контраст 2291.94 грн., 95% ДІ від 258.35 до 4325.53, $p=0.027$. Вважаємо, такий результат можна пояснити тим, що працюючі студенти цінують скоріше досвід роботи, аніж диплом.

4) Викладачі неторговельних кафедр Київського національного торговельно-економічного університету не сприймають спеціалізацію “Міжнародна торгівля” як більш прибуткову. Не було виявлено статистично значущого приросту стартової зарплати в уявній ситуації отримання роботи з дипломом міжнародника ($M_t=10392.86$ грн.) у порівнянні з дипломом неміжнародника ($M_t=9259.26$ грн.), різниця -1133.60 грн., 95% ДІ від -2796.22 до 529.02, $t_{rob}(46.78)=1.372$, $p=0.177$.

Усі експериментальні дослідження проводились онлайн на платформі SurveyMonkey синхронно в кінці 2019 року. Для усіх студентів та викладачів участь була анонімною, добровільною та безоплатною. Ціль проведення досліджень (вивчення стереотипів) не зазначалась. Натомість ми запрошували студентів-бакалаврів та викладачів взяти участь в онлайн-дослідженні кар’єри або професійного шляху в сфері торгівлі. Кожне експериментальне дослідження мало свій дизайн, проте їх об’єднувала уявна проблемна ситуація, у якій випускник чи випускниця бакалаврату знаходить роботу за спеціалізацією “Міжнародна торгівля” або “Оптова та роздрібна торгівля”. Ми опитали учасників щодо стартових зарплат та оперували цими даними під час статистичного аналізу. Допущення проведення класичних тестів порівнянь середніх не виконувались, тому використовувались робасті тести. Усі статистичні допущення проведення робастих тестів виконувались, а робастість досягалась урізанням 20% найбільших та 20% найменших гривневих сум.

Вважаємо, результати наших експериментальних досліджень можна перенести на інші спеціалізації. Володіючи інформацією про стереотипізацію міжнародних спеціалізацій як більш прибуткових, можна вміло пропагувати їх абітурієнтам, студентам та іншим зацікавленим особам (батькам абітурієнтів). Так, наприклад, спеціалізація “Міжнародний маркетинг”, якщо теза про генералізацію справджується, має сприйматись як така, що принесе більший прибуток в майбутньому, аніж просто “Маркетинг”. Гадаємо,

міжнародні спеціалізації сприймаються не лише як більш прибуткові, але і як більш перспективні, успішні, престижні та сучасні. Незалежно від того, усвідомлена чи ні пропаганда міжнародних спеціалізацій, вона призводить до маніпулювання свідомістю абиту-

рієнта на ринку освітніх послуг. Це питання одно- значно потребує додаткових уточнень та цілої низки експериментальних досліджень. Наразі залишаємо його відкритим.

ЛІТЕРАТУРА

1. Блінова, О. (2013). Стереотипізація як механізм становлення професійної свідомості майбутніх вчителів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*, 2, 76–78.
2. Бурдейна, О. (2019). Соціологічне опитування абітурієнтів про причини вибору університету та спеціальності. У *XLVIII Науково-технічна конференція Інституту інтеграції навчання з виробництвом*. Вінницький національний технічний університет, Інститут інтеграції навчання з виробництвом. <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26703/6949.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
3. Кордубан, Т. (2020). Престижність професії викладача вищої школи. У *Актуальні проблеми науки та освіти: Збірник матеріалів XXII підсумкової науково-практичної конференції викладачів* (с. 165–166). Маріупольський державний університет.
4. Маклакова, Т. (2015). Влияние размера заработной платы на субъективное экономическое благополучие человека. *Креативная экономика*, 9(10), 1217–1228. <https://doi.org/10.18334/ce.9.10.1962>
5. Похитун, О. (2017, 15 квітня). *Диплом не гарантує роботи. Шукають талановитих з досвідом*. Vsim.ua — новинний ресурс №1 у Хмельницькому. <https://vsim.ua/Osvita/diplom-ne-garantue-roboti-shukayut-talanovitih-z-dosvidom-10601816.html>
6. Радкевич, В. (2017). Наукові засади підвищення престижності вітчизняної професійної освіти. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Серія: Професійна педагогіка*, (13), 5–14.
7. *Результаты опроса: на украинском рынке труда навыки ценятся выше, чем диплом.* (2013, 31 липня). Work.ua — сайт пошуку роботи №1 в Україні. <https://www.work.ua/news/ukraine/510/?setlp=ua>
8. Самкова, О. (2016). Дослідження професійних стереотипів психолога. *Проблеми сучасної психології*, 31, 407–417.
9. *Українські «білі комірці»: при пошуку роботи удача важливіша за диплом ВНЗ.* (б. д.). Grc.ua — сайт з пошуку роботи. <https://grc.ua/article/13165>
10. *Чи потрібні диплом і досвід для роботи в Україні?* (б. д.). Тернопільський обласний центр зайнятості. <https://ter.dcz.gov.ua/publikaciya/chy-potribni-dyplom-i-dosvid-dlya-roboty-v-ukrayini>
11. *BoxPlotR: a web-tool for generation of box plots.* (б. д.). <http://shiny.chemgrid.org/boxplotr>
12. Cochran, W. (1954). Some methods for strengthening the common χ^2 tests. *Biometrics*, 10(4), 417–451. <https://doi.org/10.2307/3001616>
13. Mair, P., & Wilcox, R. (2020). Robust statistical methods in R using the WRS2 package. *Behav Res*, 52, 464–488. <https://doi.org/10.3758/s13428-019-01246-w>
14. *SurveyMonkey: survey platform.* (б. д.). <https://www.surveymonkey.com>

REFERENCES

1. Blynova O. Stereotyping as a mechanism of formation of professional of consciousness of future teachers. *Scientific Bulletin of Kherson State University. Series «Psychological Sciences»*. 2013. Vol. 2. P. 76–78. [In Ukrainian]
2. Burdeina O. Sociological survey of entrants about the reasons for choosing a university and specialty. *XLVIII Scientific and Technical Conference of the Institute for Integration of Education with Production*, Vinnytsia, Mar 13–15, 2019 / Vinnytsia National Technical University, Institute for Integration of Education with Production. Vinnytsia, 2019. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/26703/6949.pdf?sequence=3&isAllowed=y> (date of access: 15.12.2020). [In Ukrainian]
3. Korduban T. The prestige of the profession of a university teacher. *Current issues of science and education: proceedings of the XXII final scientific-practical teacher's conference*, Mariupol, Feb 7, 2020 / Mariupol State University. Mariupol, 2020. P. 165–166. [In Ukrainian]
4. Maklakova T. Income effect on subjective human well-being. *Creative Economy*. 2015. Vol. 9(10). P. 1217–1228. URL: <https://doi.org/10.18334/ce.9.10.1962> (date of access: 15.12.2020). [In Ukrainian]
5. Pokhytun O. A degree does not guarantee work. Talented individuals with work experience are more valued. *Vsim.ua — news resource №1 in Khmelnytsky*. URL: <https://vsim.ua/Osvita/diplom-ne-garantue-roboti-shukayut-talanovitih-z-dosvidom-10601816.html> (date of access: 15.12.2020). [In Ukrainian]
6. Radkevych V. Scientific basis of domestic professional education prestige improving. *Scientific Bulletin of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional pedagogy: collection of science works*. 2017. No. 13. P. 5–14. [In Ukrainian]
7. Survey results: skills are more important than a degree. *Work.ua — Ukraine's #1 job site*. URL: <https://www.work.ua/news/ukraine/510/?setlp=ua> (date of access: 15.12.2020). [In Ukrainian]
8. Samkova O. Study on the professional stereotypes of a psychologist. *Problems of Modern Psychology*. 2016. Vol. 31. P. 407–417. [In Ukrainian]
9. Ukrainian "white collars": luck is more valuable than a degree. *Grc.ua — job search site*. URL: <https://grc.ua/article/13165> (date of access: 15.12.2020). [In Ukrainian]
10. Education vs. experience: which do employers value more in Ukraine? *Ternopil Regional Employment Center*. URL: <https://ter.dcz.gov.ua/publikaciya/chy-potribni-dyplom-i-dosvid-dlya-roboty-v-ukrayini> (date of access: 15.12.2020). [In Ukrainian]

Perception of international specializations as more successful and profitable: experimental studies of salary (career) stereotypes

O. S. Shatilova

Abstract. The article considers the problem of perception of international specializations as more successful, prestigious, and profitable. Four experimental studies of salary (career) stereotypes are described in the article. Several notable findings were obtained: (1) university students majoring in “Wholesale and retail trade” perceive the specialization “International trade” as more profitable, (2) university students majoring in “International trade” perceive the specialization “Wholesale and retail trade” as less profitable, (3) non-working university trade students perceive the specialization “International trade” as more profitable in contrast to working university trade students who do not have such stereotypes, and (4) university teachers of non-trade departments do not perceive the specialization “International trade” as more profitable.

Keywords: salary, stereotype, salary stereotypes, perception, trade, career.